

प्रशासकीय कार्यालये आणि स्थानिक प्राधिकरणे यांच्या कामकाजात मराठी भाषेचा वापर करण्याबाबतच्या तरतूदी एकत्रितपणे उपलब्ध करून देणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
मराठी भाषा विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: संकीर्ण-२०२२/प्र.क्र.६२/भाषा-२
नवीन प्रशासकीय भवन, ८ वा मजला,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२,
दिनांक : ०९.०५.२०२२

वाचा :-

- १) महाराष्ट्र राजभाषा अधिनियम, १९६४, दि. ११.०१.१९६५
- २) महाराष्ट्र राजभाषा (सुधारणा) अधिनियम, २०२१, दि. १६.०७.२०२१
- ३) महाराष्ट्र स्थानिक प्राधिकरणे (राजभाषा) अधिनियम, २०२२, दि. ०७.०४.२०२२

शासन निर्णय:-

महाराष्ट्र राजभाषा अधिनियम, १९६४ अन्वये महाराष्ट्र राज्याची राजभाषा म्हणून देवनागरी लिपीतील मराठी भाषेचा अंगीकार करण्यात आला आहे. प्रशासकीय कामकाजातील मराठी भाषेची व्याप्ती वाढविण्याच्या अनुषंगाने प्रशासकीय कामकाजात मराठी भाषेच्या वापराची प्रयोजने निश्चित करण्यासाठी आणि जनसंवाद व जनहीताशी संबंधित बाबींमध्ये शासकीय कार्यालयांकडून मराठी भाषेचा वापर करण्यात यावा यासाठी “महाराष्ट्र राजभाषा (सुधारणा) अधिनियम, २०२१” दि. १६.०७.२०२१ रोजी राजपत्रात प्रसिध्द करण्यात आला आहे. या सुधारीत कलमांचा समावेश करून महाराष्ट्र राजभाषा अधिनियम, १९६४ ची मराठी व इंग्रजी अद्ययावत आवृत्ती सोबत जोडली आहे.

२. तसेच, स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या कामकाजात मराठी भाषेच्या वापराची प्रयोजने निश्चित करून जनसंवाद व जनहीताशी संबंधित बाबींमध्ये मराठी भाषेचा वापर होण्यासाठी “महाराष्ट्र स्थानिक प्राधिकरणे (राजभाषा) अधिनियम, २०२२” दि. ०७.०४.२०२२ रोजी राजपत्रात प्रसिध्द करण्यात आला आहे.

३. प्रशासकीय कार्यालये आणि स्थानिक प्राधिकरणे यांच्या कामकाजात मराठी भाषेचा वापर करण्याबाबतच्या तरतूदी एकत्रितरित्या या शासन निर्णयान्वये उपलब्ध करून देण्यात येत आहेत. यातील तरतुदीनुसार योग्य ती कार्यवाही सर्व प्रशासकीय विभाग, शासकीय कार्यालये आणि स्थानिक प्राधिकरणे यांनी करावी.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२२०५०९१७४५४३८१३३ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(मिलिंद गवादे)

सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १) मा.राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई ४०० ०३५
- २) मा.मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ३) मा. उपमुख्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ४) मा.मंत्री / राज्यमंत्री, मराठी भाषा यांचे विशेष कार्य अधिकारी, मंत्रालय, मुंबई
- ५) सर्व मा. मंत्री व राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ६) मा. सभापती/उपसभापती, विधानपरिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
- ७) मा. अध्यक्ष/उपाध्यक्ष, विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
- ८) मा. विरोधी पक्ष नेता, विधानपरिषद/विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
- ९) मा. अध्यक्ष व सदस्य, मराठी भाषा समिती, विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
- १०) मा. मुख्य सचिव यांचे सह सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई
- ११) प्रधान सचिव (मराठी भाषा विभाग), मंत्रालय, मुंबई
- १२) प्रबंधक, मूल शाखा, उच्च न्यायालय, मुंबई (पत्राने)
- १३) प्रबंधक, अपील शाखा, उच्च न्यायालय, मुंबई (पत्राने)
- १४) लोकायुक्त व उप लोकायुक्त यांचे कार्यालय, नवीन प्रशासन भवन, मंत्रालय, मुंबई
- १५) सचिव, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग, मुंबई (पत्राने)
- १६) सह सचिव, मराठी भाषा विभाग यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई
- १७) महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र-१, मुंबई/महाराष्ट्र-२, नागपूर
- १८) महालेखापाल (लेखा परीक्षा), महाराष्ट्र-१, मुंबई/महाराष्ट्र-२, नागपूर
- १९) अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई
- २०) निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई
- २१) सर्व मंत्रालयीन विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- २२) सर्व अवर सचिव/कक्ष अधिकारी, मराठी भाषा विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- २३) भाषा संचालक, भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
- २४) संचालक, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई
- २५) सचिव, महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई
- २६) सचिव, महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश निर्मिती मंडळ, मुंबई
- २७) निवड नस्ती/भाषा-२

महाराष्ट्र शासन
विधि व न्याय विभाग

सन १९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५
महाराष्ट्र राजभाषा अधिनियम, १९६४
(दिनांक ३१ मार्च २०२२ पर्यंत सुधारित)

Maharashtra Act No. V of 1965
THE MAHARASHTRA OFFICIAL
LANGUAGES ACT, 1964

(As modified upto the 31st March, 2022)

व्यवस्थापक, शासकीय मुद्रणालय व लेखन सामग्री भांडार, कोल्हापूर यांच्याकडून भारतात मुद्रित आणि
संचालक, शासन मुद्रण व लेखनसामग्री, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई-४०० ००४ यांच्याकडून प्रकाशित.

२०२२

[किंमत : रुपये ००.००]

महाराष्ट्र राजभाषा अधिनियम, १९६४
सन १९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५

अनुक्रमणिका

उद्देशिका.

कलमे.

पृष्ठे

१. लघु संज्ञा, विस्तार व प्रारंभ	..	..	..	१
१ अ. राज्याची राजभाषा मराठी असणे.				
२. व्याख्या.	..	..	..	१
३. राज्य विधानमंडळातील वापरासाठी इंग्रजी भाषा चालू ठेवणे.			..	२
४. राज्याच्या शासकीय प्रयोजनांसाठी राजभाषा.	..	..	..	२
५. विधेयके वगैरे मध्ये मराठी भाषेचा वापर करणे.	..	..	..	३
५ अ. या अधिनियमाची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी धोरणांमध्ये तरतुदी करणे.	..	..	..	३
५ ब. मराठी भाषा अधिकारी पदनिर्देशित करणे.	..	..	..	३
५ क. राज्य मराठी भाषा समिती घटित करणे.	..	..	..	४
५ ड. जिल्हा मराठी भाषा समिती घटित करणे.	..	..	..	४
५ ई. जिल्हा मराठी भाषा समितीचे अधिकार व कार्ये.	..	..	..	५
५ फ. मराठी भाषेच्या वापराबाबत स्वयंप्रेरणेने प्रकटीकरण.	..	..	..	६
५ ग. अंमलबजावणी व अनुपालन करण्याची जबाबदारी.	..	..	..	६
५ ह. निदेश देण्याचा शासनाचा अधिकार.	..	..	..	६
५ आय. शिक्षा.	..	..	..	६
६. नियम करण्याची शक्ती.	..	..	..	६

सन १९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५^१

महाराष्ट्र राजभाषा अधिनियम, १९६४

[राज्यपाल यांची संमती मिळाल्यानंतर महाराष्ट्र शासनाच्या राजपत्रात
दिनांक ११ जानेवारी, १९६५ रोजी प्रथम (इंग्रजीत) प्रसिद्ध केलेला.]

या अधिनियमात, पुढील सुधारणा अधिनियमांद्वारे सुधारणा करण्यात आल्या :—

सन १९९६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २ (३-१-१९९६)*

सन २०१५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३६ (२१-८-२०१५)*

सन २०२१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १४ (१६-७-२०२१)*

राज्याच्या विधानमंडळाची प्रयोजने समाविष्ट करून राज्याच्या शासकीय प्रयोजनांकरिता उपयोगात

आणावयाच्या भाषांचा अंगीकार करण्यासाठी तरतूद करण्याबाबत अधिनियम.

ज्याअर्थी, राज्याच्या विधानमंडळाची प्रयोजने समाविष्ट करून राज्याच्या शासकीय प्रयोजनांकरिता उपयोगात आणावयाच्या भाषांचा अंगीकार करण्यासाठी तरतूद करणे इष्ट आहे; त्याअर्थी, भारतीय गणराज्याच्या पंधराव्या वर्षी याद्वारे पुढीलप्रमाणे अधिनियम करण्यात येत आहे :—

१. (१) या अधिनियमास, महाराष्ट्र राजभाषा अधिनियम, १९६४ असे म्हणावे.

(२) तो संबंध महाराष्ट्र राज्यास लागू असेल.

(३) हे कलम आणि कलम ३ ही, दिनांक २६ जानेवारी, १९६५ रोजी अंमलात येतील; आणि या अधिनियमाचे बाकीचे उपबंध, राज्य सरकार राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे जी तारीख नेमील त्या तारखेस† अंमलात येतील; आणि या अधिनियमाच्या निरनिराळ्या उपबंधांसाठी किंवा त्या उपबंधात निर्दिष्ट केलेल्या निरनिराळ्या बाबींसाठी निरनिराळ्या तारखा नेमता येतील.

^१[१अ. महाराष्ट्र राज्याची राजभाषा मराठी असेल.]

लघु संज्ञा,
विस्तार व
प्रारंभ.

राज्याची
राजभाषा
मराठी असणे.
व्याख्या.

२. संदर्भावरून अन्यथा अर्थ लावणे आवश्यक नसेल तर, या अधिनियमात,—

(अ) "नेमलेला दिवस" या संज्ञेचा अर्थ, कलम ३ च्या संबंधात दिनांक २६ जानेवारी, १९६५ आणि या अधिनियमाच्या इतर कोणत्याही उपबंधाच्या संबंधात किंवा त्या मधील कोणत्याही बाबीसंबंधीच्या अशा कोणत्याही उपबंधाच्या संबंधात ज्या तारखेस तो उपबंध किंवा त्या बाबीसंबंधीचा कोणताही उपबंध अंमलात येईल ती तारीख असा समजावा;

(ब) "संविधान" म्हणजे भारताचे संविधान;

^२[(ब-१) "जिल्हा मराठी भाषा समिती" याचा अर्थ, कलम ५६ अन्वये प्रत्येक जिल्ह्यामध्ये घटित केलेली जिल्हा मराठी भाषा समिती, असा आहे;]

१. उद्देश व कारणे यांच्या निवेदनासाठी, महाराष्ट्र शासन राजपत्र, १९६४, भाग पाच, जादा पृष्ठ ३६४ पहा.

२. सन २०१५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३६, कलम २ द्वारे, हे कलम समाविष्ट केले.

३. सन २०२१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १४, कलम २(क) द्वारे, हा खंड समाविष्ट केला.

* ही खूण अधिनियमाच्या प्रारंभाचा दिनांक दर्शविते.

† शासकीय अधिसूचना, सा.प्र.वि. क्रमांक. ओएफएल-१०६६(एक)-एम, दिनांक ३० एप्रिल, १९६६ अन्वये कलमे ४ व ६, दिनांक १ मे, १९६६ पासून अंमलात आली.

† शासकीय अधिसूचना, सा.प्र.वि.क्रमांक. ओएफएल-१०९५/७३७/सीआर-३६/९५/२०-बी, दिनांक १४ ऑगस्ट, १९९५ अन्वये कलम ५, दिनांक १५ ऑगस्ट, १९९५ पासून अंमलात आले.

^१[(क) "मराठी" याचा अर्थ, वेळोवेळी काढण्यात आलेल्या शासन निर्णयान्वये राज्यात जिचा अंगीकार केला आहे अशी देवनागरी लिपीतील मराठी भाषा, असा आहे;]

^१[(ड) "मराठी भाषा अधिकारी" याचा अर्थ, कलम ५ब च्या पोट-कलम (१) अन्वये मराठी भाषा अधिकारी म्हणून पदनिर्देशित केलेला अधिकारी, असा आहे;

(ई) "विहित" याचा अर्थ, नियमांद्वारे विहित, असा आहे;

(फ) "राज्य शासन" याचा अर्थ, महाराष्ट्र शासन, असा आहे;

(ग) "राज्य मराठी भाषा समिती" याचा अर्थ, कलम ५क अन्वये घटित केलेली राज्य मराठी भाषा समिती, असा आहे.]

राज्य ३. संविधानाच्या अनुच्छेद २१० मध्ये नमूद केलेला संविधानाच्या प्रारंभापासूनचा पंधरा वर्षांचा कालावधी विधानमंडळातील समाप्त झाला तरी, नेमलेल्या दिवसापासून राज्याच्या विधानमंडळातील कामकाज चालविण्याकरिता हिंदी व वापरासाठी मराठी या भाषांखेरीज इंग्रजी भाषेचा वापर करणे चालू ठेवता येईल. इंग्रजी भाषा चालू ठेवणे.

राज्याच्या ४. ^३[(१)] या अधिनियमाच्या उपबंधांस अधीन राहून, नेमलेल्या दिवसापासून मराठी ही, राज्य सरकार शासकीय राजपत्रात वेळोवेळी प्रसिद्ध केलेल्या नियमांद्वारे निर्दिष्ट करील अशा प्रयोजनांव्यतिरिक्त संविधानाच्या प्रयोजनांसाठी अनुच्छेद ३४५ मध्ये उल्लेख केलेल्या सर्व शासकीय प्रयोजनांकरिता महाराष्ट्र राज्याच्या संबंधात उपयोगात राजभाषा. आणावयाची भाषा असेल; आणि अशा वर्जित प्रयोजनांकरिता राजभाषा म्हणून हिंदीचा उपयोग करता येईल.

^३[(२) या कलमाच्या पोट-कलम (१) खालील सर्व शासकीय प्रयोजनांमध्ये पुढील शासकीय प्रयोजनांचा समावेश असेल :—

(अ) राज्य शासनाच्या सर्व कार्यालयांचा सर्व अंतर्गत व्यवहार किंवा कामकाज;

(ब) राज्य शासनाच्या सर्व कार्यालयांद्वारे राज्यातील जनतेबरोबर करावयाचे सर्व संदेशवहन व पत्रव्यवहार;

(क) सर्व टिप्पण्या, मसुदे आणि त्यावरील सर्व शेरे, अभिप्राय व मते आणि नियमपुस्तिका, कोणतीही प्रशासकीय कार्यवाही, उपविधि, सर्व प्रकारच्या सूचना, कोणतेही प्रशासकीय काम व कामकाज, योजना, कार्यक्रम, धोरणे, निर्णय, ठराव, प्रशासकीय व इतर अहवाल, प्रसिद्धीपत्रके, निमंत्रण पत्रिका, नाममुद्रित पत्रे किंवा राज्य शासनाच्या कोणत्याही कार्यालयाने पारित करावयाचे जनसंवाद व जनहित यांच्याशी संबंधित इतर कोणतेही आदेश व दस्तऐवज;

(ड) राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांसमोर मांडण्यात यावयाचे सर्व प्रशासकीय व इतर अहवाल आणि शासकीय कागदपत्रे;

(ई) राज्य शासनाने किंवा त्याच्या वतीने किंवा त्याच्या कोणत्याही विभागाने किंवा त्याच्या कार्यालयाने द्यावयाची किंवा निर्गमित करावयाची कोणतीही अनुज्ञप्ती, परवाना, प्रमाणपत्र, निविदा किंवा जाहिरात;

(फ) राज्य शासनाच्या कार्यालयांमध्ये वापरण्यात यावयाचे सर्व प्रमाणित नमुने, प्रपत्रे किंवा नोंदवह्या किंवा जनसंवाद व जनहित यांच्याशी संबंधित असणारे इतर कोणतेही दस्तऐवज;

१. सन २०१५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३६, कलम ३ द्वारे, हा खंड दाखल केला.

२. सन २०२१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १४, कलम २(ख) द्वारे, हे खंड जादा दाखल केले.

३. वरील अधिनियमाच्या कलम ३ द्वारे, कलम ४ ला त्याचे पोट-कलम (१) असा नवीन क्रमांक दिला व नवीन क्रमांक दिलेल्या पोट-कलम (१) नंतर पोट-कलम (२) जादा दाखल केले.

(ग) राज्य शासनाच्या कार्यालयांतील सर्व संकेतफलक, नामफलक, सूचना फलक आणि जनसंवाद व जनहित यांच्याशी संबंधित असणाऱ्या इतर कोणत्याही प्रदर्शक बाबी;

(ह) राज्य शासनाच्या कार्यालयांमध्ये वापरण्यात येणारे सर्व शिक्के व मोहोरा;

(आय) राज्य शासनाच्या कोणत्याही कार्यालयाने आंतरजालामार्फत पुरवावयाचे इतर कोणतेही दस्तऐवज किंवा सेवा आणि संकेतस्थळ, उपयोजके, संकेतस्थळद्वार (पोर्टल) यांमार्फत व संदेशवहनाच्या अन्य कोणत्याही वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) मार्गाने करावयाचे जनसंवाद व जनहित यांच्याशी संबंधित असणारे कोणतेही संदेशवहन; आणि

(जे) विहित करण्यात येतील अशी इतर कोणतीही शासकीय प्रयोजने.]

५. नेमलेल्या दिवसापासून—

विधेयके वगैरे

(अ) राज्याच्या विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे मांडण्यात आलेली विधेयके (किंवा त्यांस मध्ये मराठी सुचवावयाच्या दुरुस्त्या) यात; भाषेचा वापर

(ब) राज्याच्या विधानमंडळाने संमत केलेले सर्व अधिनियम आणि संविधानाचा अनुच्छेद २१३ अन्वये महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांनी प्रख्यापित केलेले सर्व अध्यादेश यात;

(क) संविधानान्वये किंवा संसदेने किंवा राज्य विधानमंडळाने केलेल्या कोणत्याही विधिअन्वये राज्य सरकारने केलेले सर्व आदेश, नियम, विनियम आणि उपविधी यात, मराठी भाषेचा वापर करण्यात येईल :

^१[परंतु, राज्य शासनास, खंड (अ) ते (क) यांच्या प्रयोजनांकरिता, विशेष परिस्थितीनुसार किंवा तांत्रिक कारणांकरिता, इंग्रजी भाषेचा वापर करणे आवश्यक आहे अशी त्याची खात्री पटली असेल तर तसे करता येईल.]

^१[५अ. या अधिनियमाच्या तरतुदींची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी, प्रत्येक मंत्रालयीन विभागाच्या या दुय्यम आणि प्रशासकीय नियंत्रणाखालील कार्यालयांसह राज्य शासनाचे प्रत्येक कार्यालय, जनसंवाद व अधिनियमाची जनहित यांच्याशी संबंधित त्यांच्या धोरणांमध्ये मराठी भाषेचा वापर करण्यासाठी यथोचित तरतुदी करील. प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी धोरणांमध्ये तरतुदी करणे.

५ब. (१) राज्य शासनाचे प्रत्येक कार्यालय, या अधिनियमान्वये त्याला नेमून दिलेली कार्ये पार मराठी भाषा पाडण्यासाठी, सुयोग्य अधिकाऱ्यास "मराठी भाषा अधिकारी" म्हणून पदनिर्देशित करील. अधिकारी

(२) मराठी भाषा अधिकारी पुढील कार्ये पार पाडील :— पदनिर्देशित

(अ) कार्यालयामध्ये शासकीय प्रयोजनांसाठी मराठीचा वापर करत नसल्यासंबंधीची व या अधिनियमाच्या तरतुदींची अंमलबजावणी होत नसल्यासंबंधीची गाऱ्हाणी किंवा तक्रारी स्वीकारणे व त्यांचे प्रभावी निवारण करण्यासाठी सहाय्य करणे; आणि

(ब) या अधिनियमाच्या आणि त्याखाली केलेल्या नियमांच्या तरतुदींच्या प्रभावी अंमलबजावणीची सुनिश्चिती करण्यासाठी उपाययोजना करणे.

१. सन १९९६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २, कलम २ द्वारे, हे परंतुक जादा दाखल केले.

२. सन २०२१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १४, कलम ४ द्वारे, कलमे ५अ, ५ब, ५क, ५ड, ५ई, ५फ, ५ग, ५ह व ५आय समाविष्ट केली.

(३) कार्यालय प्रमुख आणि कार्यालयातील अन्य कोणताही अधिकारी व कर्मचारी, या अधिनियमान्वये मराठी भाषा अधिकाऱ्यास नेमून दिलेली कार्ये पार पाडण्यासाठी आवश्यक ते सहाय्य करतील.

राज्य मराठी भाषा समिती घटित करणे. **५क.** (१) या अधिनियमान्वये प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करण्यासाठी व नेमून दिलेली कार्ये पार पाडण्यासाठी एक राज्य मराठी भाषा समिती असेल.

(२) राज्य मराठी भाषा समितीमध्ये, पुढील सदस्यांचा अंतर्भाव असेल :—

(एक) मंत्री, मराठी भाषा	अध्यक्ष;
(दोन) राज्यमंत्री, मराठी भाषा	उपाध्यक्ष;
(तीन) मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन	उपाध्यक्ष;
(चार) अपर मुख्य सचिव (सेवा), सामान्य प्रशासन विभाग	सदस्य;
(पाच) सचिव, मराठी भाषा विभाग	सदस्य;
(सहा) सचिव, शालेय शिक्षण विभाग	सदस्य;
(सात) सचिव, नगर विकास विभाग	सदस्य;
(आठ) सचिव, महसूल विभाग	सदस्य;
(नऊ) उपसचिव, मराठी भाषा विभाग	सदस्य-सचिव.

(३) राज्य मराठी भाषा समितीला, योग्य वाटेल अशा विविध क्षेत्रातील तज्ज्ञांना वेळोवेळी, बैठकीसाठी आमंत्रित करता येईल.

(४) राज्य मराठी भाषा समिती, वर्षातून किमान एकदा बैठक घेईल.

(५) राज्य मराठी भाषा समिती, पुढील अधिकारांचा वापर करील व पुढील कार्ये पार पाडील :—

(एक) या अधिनियमाच्या आणि त्याखाली केलेल्या नियमांच्या तरतुदींची अंमलबजावणी करण्याची सुनिश्चिती करणे व त्याचा आढावा घेणे;

(दोन) जिल्हा मराठी भाषा समितीने, या अधिनियमान्वये तिची कार्ये पार पाडताना, केलेल्या कारवाईबाबत सादर केलेल्या शिफारशींसह वार्षिक अहवालावर विचार करणे आणि या अधिनियमाच्या तरतुदींची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी तिला योग्य वाटतील असे निदेश जिल्हा मराठी भाषा समितीला देणे;

(तीन) या अधिनियमाच्या आणि त्याखाली केलेल्या नियमांच्या तरतुदींची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी, तिला योग्य वाटतील असे निदेश, राज्य शासनाच्या सर्व कार्यालयांना आणि जिल्हा मराठी भाषा समितीला देणे;

(चार) या अधिनियमाच्या आणि त्याखाली केलेल्या नियमांच्या तरतुदींची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी आवश्यक असतील अशी प्रोत्साहके, बक्षिसे किंवा योजना यांची शिफारस करणे.

जिल्हा मराठी भाषा समिती घटित करणे. **५ड.** (१) प्रत्येक जिल्हाधिकारी, या अधिनियमान्वये त्याला प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करण्यासाठी आणि नेमून देण्यात आलेली कार्ये पार पाडण्यासाठी जिल्ह्यात, एक जिल्हा मराठी भाषा समिती घटित करील.

(२) जिल्हा मराठी भाषा समितीमध्ये, पुढील सदस्यांचा अंतर्भाव असेल :—

(एक) जिल्हाधिकारी	अध्यक्ष;
(दोन) महानगरपालिका आयुक्त	सदस्य;
(तीन) पोलीस अधीक्षक	सदस्य;
(चार) मुख्य कार्यकारी अधिकारी (जिल्हा परिषद)	सदस्य;

(पाच) जिल्हा शिक्षणाधिकारी	सदस्य;
(सहा) मराठी भाषा, कला, प्रयोगनिष्ठ कला, साहित्य, संस्कृती किंवा प्रकाशने या क्षेत्रातील जिल्ह्यात राहणाऱ्या व्यक्तींमधून, जिल्हाधिकाऱ्याने नामनिर्देशित करावयाचे दोन प्रतिनिधी	सदस्य;
(सात) मराठी भाषा, कला, प्रयोगनिष्ठ कला, साहित्य, संस्कृती, प्रकाशने किंवा ग्रंथालये या क्षेत्रातील जिल्ह्यात काम करणाऱ्या अशासकीय संस्था, संघटना, चळवळी किंवा मंच यांतील, जिल्हाधिकाऱ्याने नामनिर्देशित करावयाचे दोन प्रतिनिधी	सदस्य;
(आठ) जिल्हाधिकारी कार्यालयात पदनिर्देशित केलेला मराठी भाषा अधिकारी	सदस्य-सचिव.

(३) वरील खंड (सहा) व (सात) मध्ये निर्दिष्ट केलेले अशासकीय सदस्य, जिल्हाधिकारी आदेशाद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा कालावधीसाठी पद धारण करतील.

(४) जिल्हा मराठी भाषा समिती, तीन महिन्यातून किमान एकदा बैठक घेईल.

५.३. (१) जिल्हा मराठी भाषा समिती, पुढील अधिकारांचा वापर करील आणि पुढील कार्ये पार पाडील :— जिल्हा मराठी

(अ) या अधिनियमाच्या किंवा त्याखाली केलेल्या नियमांच्या तरतुदींची प्रभावी अंमलबजावणी भाषा समितीचे अधिकार व

(ब) शासकीय प्रयोजनांसाठी, किंवा या अधिनियमाच्या आणि त्याखाली केलेल्या नियमांच्या तरतुदींच्या अंमलबजावणीसाठी मराठीचा वापर होत नसल्यासंबंधीच्या गाऱ्यांच्या किंवा तक्रारीची चौकशी करणे व त्याचे निवारण करणे;

(क) जिल्ह्यातील राज्य शासनाच्या सर्व कार्यालयांमधून या अधिनियमाखालील तक्रारींशी किंवा गाऱ्यांशी संबंधित आवश्यक माहिती, अभिलेख व अहवाल मागविणे व प्राप्त करणे;

(ड) या अधिनियमाच्या अंमलबजावणीसंबंधीच्या तक्रारींची किंवा गाऱ्यांची चौकशी करणे व त्यांचे निवारण करणे आणि त्या शीघ्रगतीने निकालात काढणे;

(ई) या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदींचे उल्लंघन झाल्याचे दिसून आले तर, या अधिनियमाच्या तरतुदींचे अनुपालन करण्यासाठी राज्य शासनाच्या संबंधित कार्यालयास निदेश देणे;

(फ) या अधिनियमाच्या तरतुदींची अंमलबजावणी करण्याच्या संबधात, राज्य शासन, वेळोवेळी निदेश देईल अशा विविध कार्यक्रमांचे, प्रकल्पांचे, उपक्रमांचे, कार्यशाळांचे, प्रदर्शनांचे किंवा चर्चासत्रांचे आयोजन करणे;

(ग) या अधिनियमाच्या तरतुदींची अंमलबजावणी करण्याच्या संबधात, या अधिनियमा अन्वये तिची कार्ये पार पाडताना, तिने केलेल्या कारवाईबाबतचा वार्षिक अहवाल, शिफारशीसह, राज्य मराठी भाषा समितीला सादर करणे;

(ह) विहित करण्यात येतील अशा इतर अधिकारांचा वापर करणे आणि अशी इतर कार्ये पार पाडणे.

(२) राज्य शासनाची कार्यालये, जिल्हा मराठी भाषा समितीच्या निदेशांचे, ते प्राप्त झाल्यापासून पंधरा दिवसांच्या कालावधीच्या आत, अनुपालन करतील व जिल्हा मराठी भाषा समितीला अनुपालन अहवाल पाठवतील.

मराठी भाषेच्या ५५. राज्य शासनाचे प्रत्येक कार्यालय, या अधिनियमाखालील आणि त्याखाली केलेल्या नियमांखालील वापराबाबत वर्जित प्रयोजनांव्यतिरिक्त, सर्व शासकीय प्रयोजनांमध्ये मराठी भाषेचा वापर केला जात आहे असे, त्याच्या स्वयंप्रेरणेने संकेतस्थळावर किंवा इतर कोणत्याही वीजकीय (इलेक्ट्रॉनिक) साधनावर किंवा जनतेला सहज साध्य होईल प्रकटीकरण. अशा संदेशवहनाच्या इतर कोणत्याही साधनावर, स्वयंप्रेरणेने प्रसिद्ध करील.

अंमलबजावणी ५६. राज्य शासनाच्या विभागाचा प्रशासकीय प्रमुख किंवा विभाग प्रमुख किंवा कार्यालयाचा कार्यालय व अनुपालन प्रमुख किंवा कार्यालयाचा नियंत्रण अधिकारी,—

करण्याची (अ) या अधिनियमाच्या आणि त्याखाली केलेल्या नियमांच्या तरतुदींच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी; जबाबदारी. (ब) जिल्हा मराठी भाषा समितीने, राज्य मराठी भाषा समितीने व राज्य शासनाने, वेळोवेळी दिलेल्या सर्व निदेशांच्या व अनुदेशांच्या अनुपालनासाठी;

(क) या अधिनियमाच्या आणि त्याखाली केलेल्या नियमांच्या तरतुदींची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी, सर्व आवश्यक सुविधा व सेवा पुरविण्यासाठी, जबाबदार असेल.

निदेश देण्याचा ५७. राज्य शासनास, या अधिनियमाच्या आणि त्याखाली केलेल्या नियमांच्या तरतुदींची प्रभावी अंमलबजावणी शासनाचा करण्यासाठी, आवश्यक असतील असे निदेश किंवा अनुदेश, राज्य शासनाच्या सर्व कार्यालयांना देता अधिकार. येतील.

शिक्षा.

५८. शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी, या अधिनियमाच्या तरतुदींची अंमलबजावणी करत नसल्याबाबतची तक्रार किंवा गान्हाणे प्राप्त झाल्यावर, आवश्यक असल्याचे दिसून आल्यास, महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील) नियम, १९७९ याअन्वये किंवा त्याला लागू असलेल्या अन्य कोणत्याही सेवा नियमांन्वये किंवा विनियमांन्वये संबंधित शासकीय कर्मचाऱ्याविरुद्ध शिस्तभंगाची कारवाई करील. शिस्तभंगविषयक प्राधिकारी, त्याने केलेल्या अशा शिस्तभंगाच्या कारवाईसंबंधातील अहवाल राज्य मराठी भाषा समितीला व जिल्हा नियम मराठी भाषा समितीला सादर करील.]

करण्याची ६. (१) राज्य सरकारला राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे या अधिनियमाचे उद्देश पार पाडण्यासाठी नियम शक्ती. करता येतील.

(२) या कलमान्वये केलेला प्रत्येक नियम, तो केल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर, राज्य विधानमंडळाचे अधिवेशन चालू असताना एकाच अधिवेशनात किंवा लागोपाठच्या दोन अधिवेशनात एकूण तीस दिवसांची होईल इतक्या मुदतीकरिता राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे ठेवण्यात आला पाहिजे; आणि ज्या अधिवेशनात तो अशा रीतीने ठेवण्यात आला असेल ते अधिवेशन किंवा त्याच्या लगेचनंतरचे अधिवेशन समाप्त होण्यापूर्वी त्या नियमात कोणताही फेरफार करण्यास दोन्ही सभागृहे कबूल होतील किंवा नियम करण्यात येऊ नये म्हणून दोन्ही सभागृहे कबूल होतील तर तो नियम, अशा निर्णयाची अधिसूचना राजपत्रात प्रसिद्ध करण्यात आल्याच्या तारखेपासून केवळ अशा सुधारलेल्या स्वरूपातच अंमलात येईल किंवा, यथास्थिति, तो नियम अंमलात येणार नाही. तथापि, त्या नियमात अशा रीतीने कोणतेही फेरफार केल्यामुळे किंवा तो नियम रद्द केल्यामुळे त्या नियमान्वये पूर्वी केलेल्या किंवा करण्याचे राहून गेलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या वैधतेस बाध येणार नाही.

महाराष्ट्र शासनाची प्रकाशनाची मिळण्याची ठिकाणे

- संचालक

शासन मुद्रण, लेखनसामग्री व प्रकाशन संचालनालय,
महाराष्ट्र राज्य (प्रकाशन शाखा) नेताजी सुभाष मार्ग, मुंबई-४००००४.
दूरध्वनी : (०२२) २३६३२६९३ व ३६३०६९५

- व्यवस्थापक

शासकीय फोटोझिको मुद्रणालय व ग्रंथागार
फोटोझिको मुद्रणालय आवार, जी. पी. ओ. नजीक, पुणे-४११००१
दूरध्वनी : (०२०) २६१२५८०८

- व्यवस्थापक

शासकीय मुद्रणालय व ग्रंथागार,
सिव्हील लाईन्स, नागपूर-४४०००१
दूरध्वनी : (०७१२) २५६२६१५

- सहा. संचालक

शासकीय लेखनसामग्री भांडार व ग्रंथागार, पैठण रोड,
औरंगाबाद-४३१००१
दूरध्वनी : (०२४०) २३३१५२५

- व्यवस्थापक

शासकीय मुद्रणालय व लेखनसामग्री भांडार,
ताराबाई पार्क, कोल्हापूर-४१६००३
दूरध्वनी : (०२३१) २६५०४०२

आणि

महाराष्ट्र शासनाच्या प्रकाशनाचे अधिकृत विक्रेते
